

УДК 355.02

Сурков О.О., к.військ.н.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

Аналіз підходів щодо оцінювання ризиків у ході довгострокового оборонного планування

Анализ подходов относительно
оценивания рисков в ходе
долгосрочного оборонного
планирования

An analysis of approaches is in
relation to the evaluation of risks
during the corporate strategic
defensive planning

Резюме. Наведено результати аналізу чинників, наукових методів досліджень та наявних науково-методичних підходів до оцінювання ризиків і визначено наукове завдання за обраним напрямком дослідження.

Ключові слова: ризики, оцінювання ризиків, оборонне планування.

Резюме. Представлены результаты анализа факторов, научных методов исследований и существующих научно-методических подходов к оцениванию рисков и определена научная задача в соответствии с направлением исследования.

Ключевые слова: риски, оценивание рисков, оборонное планирование.

Resume. The results of analysis of factors, scientific methods of researches, are resulted and present scientifically methodical going near the evaluation of risks and certainly scientific task after select direction of research.

Keywords: risks, evaluations of risks, defensive planning.

Постановка проблеми. Практика діяльності Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України за результатами минулих оборонних оглядів та даними Стратегічного оборонного бюлетеня [1] свідчить, що нині у Збройних Сил України наявні такі невідповідності: між низьким рівнем досягнення визначених оперативних (бойових) можливостей (спроможностей) військ (сил), заходів управління військами (силами) у процесі їх досягнення та необхідністю підвищення рівня обороноздатності держави за умов очікуваних викликів та загроз державі на довгострокову, середньострокову та короткострокову перспективи; між необхідністю ефективного прийняття рішень і недостатньою вхідною інформацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питанням оцінювання ризиків у військовій та інших сферах присвячено низку робіт [2–7]. Однак запропоновані методики неможливо використовувати для оцінювання ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування: по-перше, науковці не розглядали низки чинників, які в сучасних умовах суттєво впливають на формування перспективної моделі Збройних Сил України, по-друге, по-різному оцінювали

ризики. Саме тому наявні методики не можуть бути використані комплексно та у повному обсязі для формування перспективної моделі Збройних Сил України за умов очікуваних ризиків у ході довгострокового оборонного планування, але можуть бути взяті за основу для подальшого їх удосконалення.

Важливими проблемами залишаються оцінювання ризиків під час планування військ (сил) та аналізу ресурсних можливостей держави із забезпечення потреб оборони в ході довгострокового оборонного планування, відсутність відповідного механізму відстеження (моніторингу) цього процесу, контролювання ресурсних ризиків та керування ними на засадах системного аналізу.

Таким чином, у теорії теж існує невідповідність: між недосконалістю наявних науково-методичних апаратів оцінювання ризиків у ході довгострокового оборонного планування та потребою у використанні спеціального науково-методичного апарату для комплексного оцінювання й управління ризиками.

Це зумовлює актуальність обраного напрямку дослідження та визначає необхідність вирішення актуального наукового завдання, сутність якого полягає в удосконаленні науково-

методичного апарату оцінювання ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування.

Вирішення цього наукового завдання дасть змогу розробити науково обґрунтовані рекомендації для досягнення мети дослідження.

Метою статті є висвітлення результатів аналізу чинників, наукових методів досліджень та наявних науково-методичних підходів до оцінювання ризиків, а також поставлення наукового завдання за обраним напрямком дослідження.

Викладення основного матеріалу. За даними проведених досліджень [6] ризик є ймовірним чинником небезпеки, який у результаті нереалістичного чи неадекватного рішення в умовах невизначеності може спричинити суттєві збитки. Під управлінням ризиками розуміють процедури і дії, які дозволяють відповідній посадовій особі виявляти, оцінювати, відстежувати та ліквідовувати (мінімізувати) ризики до здійснення заходів або в ході перетворення їх у проблеми, бажано з мінімальними витратами ресурсів.

Складність оцінювання ризиків у ході довгострокового оборонного планування зумовлена такими чинниками: випадковістю і невизначеністю усіх можливих сценаріїв (ситуацій) застосування військ (сил), правильністю висновків із оцінювання воєнно-політичної обстановки, правильним вибором наукових методів досліджень, показників, критеріїв та шкали оцінювання тощо.

Необхідним та важливим етапом проведення оборонного огляду є процедура оцінювання ризиків [8], спрямована на формування висновків, підготовку вихідних даних для довгострокового оборонного планування та підтримки процесу прийняття рішень на довгострокову, середньострокову та короткострокову перспективи.

Процедуру оцінювання ризиків потрібно проводити після таких процедур оборонного огляду: оцінювання середовища безпеки; планування сил; планування ресурсів. Після оцінювання ризиків формують перспективну модель Збройних Сил України [8].

Отже, вхідними даними для процедури оцінювання ризиків у ході довгострокового оборонного планування та підтримки процесу прийняття рішень посадовими особами органів військового управління будуть результати попередніх процедур, а вихідними – результати визначення ризику досягнення необхідних можливостей (спроможностей) в умовах ресурсних обмежень для кожного

альтернативного варіанта організаційної структури Збройних Сил України.

Для визначення дії чинників, які впливають на воєнну безпеку держави, у роботі розглянуто процедуру оцінювання середовища безпеки [8] з урахуванням результатів попередніх досліджень [2–7]. Процедуру якісного аналізу проводять для ідентифікації ризиків та часткового уникнення невизначеностей, які виникають в оборонній сфері, за допомогою наявних наукових методів досліджень оцінювання ризиків.

На сьогодні існують різні емпіричні і теоретичні наукові методи досліджень та науково-методичні підходи до оцінювання ризиків й управління ними в умовах невизначеності під час прийняття обґрунтованих рішень відповідними посадовими особами.

Так, об'єктивний метод визначення ймовірності ризиків ґрунтується на обчисленні частоти, з якою в минулому відбувалася певна подія.

Суб'єктивний метод передбачає використання суб'єктивних оцінок та критеріїв, які ґрунтуються на різних припущеннях: міркуваннях бізнесмена (менеджера), його власному досвіді, оцінках експертів, думках консультантів, порадах консалтингової фірми тощо. Приймаючи рішення в умовах невизначеності, відповідні посадові особи щоразу враховують (оцінюють) ризики.

В умовах невизначеності оцінювати складні системи пропонується за допомогою критерію мінімального ризику Севіджа [9–10], який мінімізує втрати ефективності при найгірших умовах. У наших умовах для планування військ (сил) та ресурсів цей критерій може бути застосований для мінімізації ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування, оскільки основними завданнями процедури оцінювання ризиків у ході оборонного огляду є виявлення, оцінювання, мінімізація ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування.

Як свідчать результати попередніх досліджень [4], важливою проблемою є розроблення методик оцінювання ризиків у різних сферах військової діяльності, у тому числі для визначення оперативних (бойових) можливостей (спроможностей), складу і структури Збройних Сил України, відповідного механізму відстеження (моніторингу) цього процесу, контролю за ресурсними ризиками та керування ними на засадах системного аналізу.

За результатами аналізу наявних наукових методів досліджень, а також останніх досліджень і публікацій щодо оцінювання ризиків, створено

комплексну модель оцінювання ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування. Структура комплексної моделі наведена на рис. 1.

Відповідно до побудованої комплексної моделі на сьогодні можна відокремити наступні етапи оцінювання ризиків та управління ними: якісне і кількісне оцінювання ризиків, мінімізація ризиків та контроль за ними. Цим етапам передують початковий етап – поставлення завдань, у тому числі визначення

обмежень та припущень та формулювання завдань проведення оборонного огляду.

Метою якісного оцінювання ризиків є виявлення основних видів ризиків, що впливають на загальний процес. Перевага такого підходу полягає в можливості експертної групи на початковому етапі аналізу наочно оцінити ступінь ризику за кількісним складом ризиків і вже на цьому етапі відмовитися від втілення в життя певного рішення.

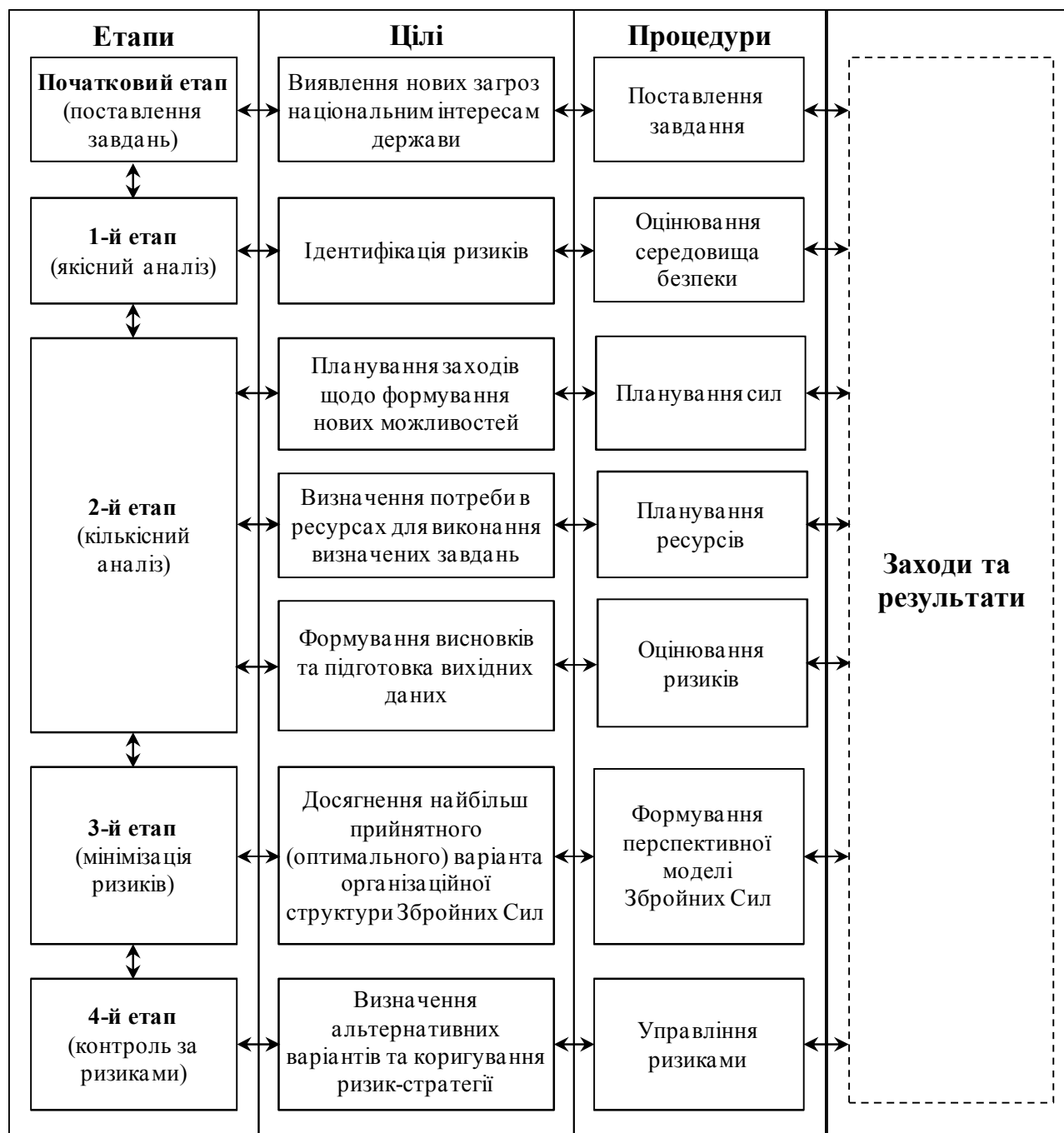

Рис. 1. Структура комплексної моделі оцінювання ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування

Результати якісного оцінювання ризиків є вихідною інформацією для проведення кількісного аналізу, тобто оцінювання тільки тих ризиків, які наявні під час виконання конкретної операції (алгоритму ухвалення рішення).

На етапі кількісного аналізу за допомогою інструментарію теорії ймовірностей, теорії ігор, математичної статистики, теорії дослідження операцій, а також статистичних, аналітичних методів, методу експертних оцінок, методу аналогів вираховують числові значення величин окремих ризиків і ризику об'єкта в цілому, а також визначають можливий збиток і вартісно оцінюють прояви ризику. Завершальним етапом кількісного аналізу є вироблення системи антиризикових заходів і розрахунок їх вартісного еквіваленту.

На етапі мінімізації ризиків розробляють декілька варіантів дій та застосовують відповідні коефіцієнти важливості показників, за обраними критеріями обирають прийнятний (оптимальний) варіант організаційної структури Збройних Сил України, уточнюють основні завдання, склад, ресурси, можливості (спроможності), яких треба досягти.

На заключному етапі (контролю за ризиками) здійснюють моніторинг виконання заходів довгострокового оборонного планування, щоб контролювати стан виконання запланованих заходів, а також аналізують результати виконання заходів і використання досягнутих результатів, щоб скоригувати шляхи досягнення стратегічних цілей, урахувати їх під час наступних циклів оборонного планування та оперативно реагувати на проблеми у ході реалізації програмних і планових заходів.

Заходи та результати визначених процедур (див. рис. 1) передбачені Рекомендаціями [8], які є вихідними даними для подальших процедур та передбачають використання наукових методів для оцінювання ризиків та управління ними.

Через наявність теоретичних і практичних невідповідностей в оцінюванні ризиків та управлінні ними, ефективність планування військ (сил) та ресурсів не відповідає потрібному рівню, а наявні методики не дозволяють комплексно оцінювати ризики досягнення визначених оперативних (бойових) можливостей (спроможностей) військ (сил) та мінімізувати їх, визначати відповідні заходи щодо управління військами (силами).

Отже, на сьогодні актуальним є вирішення наукового завдання щодо удосконалення науково-методичного апарату оцінювання ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування, для

досягнення мети – підвищення ефективності довгострокового оборонного планування за рахунок управління ризиками та їх мінімізації під час планування військ (сил) та ресурсів на довгострокову, середньострокову та короткострокову перспективи.

Результати дослідження сприятимуть не лише підвищенню ефективності довгострокового оборонного планування, а й дозволять органам військового управління ухвалювати обґрунтовані рішення, визначати альтернативні варіанти та коригувати ризик-стратегії.

Для вирішення наукового завдання необхідно виконати такі часткові задачі дослідження:

вибрати й обґрунтувати показники і критерії оцінювання ризиків для планування військ (сил) та ресурсів у ході довгострокового оборонного планування;

удосконалити методику оцінювання ризиків для планування військ (сил) у ході довгострокового оборонного планування;

удосконалити методику оцінювання ризиків під час аналізу ресурсних можливостей держави із забезпечення потреб оборони в ході довгострокового оборонного планування;

визначити (розрахувати) вагові коефіцієнти важливості обраних показників та оцінити ризики під час планування військ (сил) та ресурсів у ході довгострокового оборонного планування;

знайти прийнятний (оптимальний) варіант організаційної структури Збройних Сил України, що забезпечував би необхідний рівень прийнятих ризиків;

розробити науково обґрунтовані рекомендації з мінімізації ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування.

Межі дослідження:

дослідження проводиться для Департаменту воєнної політики та стратегічного планування Міністерства оборони України;

оцінювання ризиків проводиться для планування військ (сил) та ресурсів у ході довгострокового оборонного планування після виконання процедур оборонного огляду: оцінювання середовища безпеки; планування сил; планування ресурсів.

Висновки.

1. Процедура оцінювання ризиків потребує особливої уваги та комплексного підходу в ході довгострокового оборонного планування, наявності відповідного науково-методичного апарату оцінювання ризиків та

управління ними під час аналізу безпекового середовища та прогнозування воєнно-політичної обстановки з урахуванням визначеної оборонної політики (стратегії), існуючих і необхідних можливостей (спроможностей) держави під час планування військ (сил) та ресурсів на довгострокову перспективу.

2. Аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на воєнну безпеку держави, існуючих наукових методів досліджень та науково-методичних підходів дозволяє стверджувати, що ризики мають прогнозований характер, залежать від ряду чинників, якими можна управляти або реагувати на них у ході вироблення варіанта рішення.

3. Щоб уникнути стратегічних помилок, які можуть призвести до значних втрат у майбутньому (перевитрат фінансових ресурсів, неефективного використання економічного потенціалу держави тощо), необхідно мати відповідний науково-методичний апарат оцінювання ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування, що дозволить комплексно оцінити результативність та ефективність прийнятих рішень відповідних посадових осіб без надмірних обчислень.

4. Мінімізація ризиків та управління ними в ході довгострокового оборонного планування дозволить ефективно планувати заходи, спрямовані на забезпечення обороноздатності держави, та коригувати ризик-стратегії залежно від обраних пріоритетів, стратегічних цілей і ресурсних можливостей держави.

Перспективою подальшого дослідження у цьому напрямку є удосконалення науково-методичного апарату, який би дозволив комплексно оцінювати ризики в ході довгострокового оборонного планування з урахуванням наявних та удосконалених методик та розробляти обґрунтовані рекомендації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегічний оборонний бюлетень України: затв. Указом Президента України від 29.12.12 №771. – К., 2012.
2. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
3. Стрельбіцька Н.І. Становлення та розвиток міжнародних стандартів управління ризиками / Н.І. Стрельбіцька // Вісник КНТЕУ. – 2008. – №6. – С. 84 – 93.
4. Донець Л.І. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/11750204/ekonomika/obgruntuvannya_gospodarskih_rishen_ta_otsinyuvannya_rizikiv_donets_li.
5. Інтегрована модель управління ризиками / С.О. Кириченко, М.М. Лобко, Ф.В. Саганюк та ін.; за ред. Р.І. Тимошенка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2013. – 156 с.
6. Богданович В.Ю. Спосіб формалізації стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки держави / В.Ю. Богданович, А.І. Семенченко // Стратегічна панорама. – 2006. – № 3. – С. 42 – 53.
7. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
8. Про затвердження Рекомендацій з організації та проведення оборонного огляду: станом на 13 трав. 2013 р. – К.: МО України, 2013. – 26 с. – (Нормативний документ Міністерства оборони України).
9. Системный анализ в управлении: учеб. пособие / В.С. Анфилов, А.А. Емельянов, А.А. Кукушкин; под ред. А.А. Емельянова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
10. Орловский П.Н. Системный анализ: учеб. пособ. [для студентов экономических специальностей] / П.Н. Орловский // К.: Институт содержания и методов обучения, 1996. – 360 с. – (Основные понятия, принципы, методология).